

Geleneksel Medyadan Dijital Çağa UNESCO İletişim Politikaları

UNESCO Communication Policies From Traditional Media to Digital Age

Hülya Eraslan, Arş. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi, E-posta: hulyaeraslan12@gmail.com

Anahtar Kelimeler:

Unesco, Uluslararası
İletişim Politikaları,
Macbride Raporu,
Yeni İletişim
Teknolojileri,
İletişim Eşitsizliği.

Öz

UNESCO, II. Dünya Savaşı'ndan günümüze uluslararası iletişim politikalarının belirlenmesinde önemli rol oynayan örgütlerden birisidir. Bu çalışmada UNESCO'nun tarihsel süreç içerisinde iletişim alanındaki politikaları "Herkes için İletişim Programı" öncesi ve sonrası ekseninde incelenecektir. Bu program öncesindeki geleneksel medyaya yönelik politikalarla bu program sonrasındaki yeni iletişim teknolojileri politikaları arasında karşılaştırma yapılacaktır. Böylelikle politikalar arasındaki devamlılıklar ve kopuşların ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. İletişim eşitsizliği açısından bu politikaların etkililiği tartışılacaktır. UNESCO'nun iletişim alanına ilişkin yayımladığı raporlar, bildirgeler, düzenlediği toplantı ve konferanslar, yürüttüğü projeler değerlendirilecek, çalışmada niteliksel ve betimleyici araştırma tasarımından faydalanılacaktır.

Keywords:

Unesco,
International
Communication
Policies, New Media
Technologies,
Inequality of
Communication.

Abstract

UNESCO, since the end of the second world war, has been one of the leading actor in determining international communication policies. This study focuses on the UNESCO's communication policies. These policies will be analyzed on the basis of "Information for All Programme" in the course of history. A comparison will be made between the policies towards traditional media before this program and new communication technology policies afterwards. Hence, it is aimed to reveal the (dis) continuities between these policies. The efficiencies of these policies will be argued in terms of inequality of communication. The reports, declarations, meetings and conferences organized, and the projects carried out by UNESCO will be evaluated and qualitative and descriptive research design will be utilized in the study.

Geleneksel Medyadan Dijital Çağa UNESCO İletişim Politikaları

İletişim sorunlarının çözümü basit bir şekilde araçların transferine veya sadece kaynakların dağıtımına indirgenemez. Bu konuda Afrika ülkelerindeki gelişmenin başarısı kolektif kendine yeterliliğe bağlı olacaktır. Sadece böylesi bir iletişim politikası dış dünyaya aşırı bağımlılığı azaltmayı hesaplamaktadır. ¹

Giriş

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür örgütü olarak 1946 yılında kurulan UNESCO², uluslararası iletişim politikalarının şekillenmesinde önemli rol oynadı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'de geliştirilen düşünceler ışığında kitle iletişim araçlarının modernleşmeye katkıda bulunacağı inancıyla gelişmekte olan ülkelerde gazete, dergi, radyo yayıncılığını teşvik etti. Bu politikalardan beklenen yararın sağlanamaması 70'li yıllarda Bağlantısız Ülkeler³ ve Sovyetler Birliği'nin girişimiyle UNESCO'da yeni bir sorgulamaya yol açtı. Bu durum var olan küresel iletişim sisteminin eşitsiz bir yapı oluşturduğunu ve sadece gelişmiş ülkelerin çıkarına hizmet ettiğini saptayan MacBride Raporu'nun ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. Rapordan rahatsız olan ABD (1984), İngiltere (1985) UNESCO'dan ayrıldı.⁴ Batılı güçler, belirleyici aktör olmadıkları uluslararası iletişim politikalarına karşı tepkilerini böyle dile getirdiler. 1989 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından kapitalizmin dünya üzerinde alternatifsiz tek sistem olarak egemenliğini ilan etmesiyle UNESCO da eleştirel, sorgulayıcı entelektüel tavrını terk etmek zorunda kaldı. Yaşanan gelişmeler, yapılanları tümünden ortadan kaldıran yeni bir durum ortaya çıkardı. UNESCO eski düşüncelere geri döndü. Bu kez geleneksel iletişim araçları yerine bilgisayar ve internetin yarattığı yeni iletişim ortamının öne çıkartılmasına çalıştı. A.B.D. (2002) ve İngiltere'nin (1997) UNESCO'ya yeniden dönüşleriyle birlikte örgüt uluslararası iletişim politikalarında Batı çıkarlarını savunan, yeni iletişim teknolojilerinin dünya ölçeğinde yaygınlaşmasına yönelik politikalar üreten öncü bir kuruluş haline dönüştü (Alemdar, 2010:1-10; Tacar, 1998:29-32).

UNESCO, MacBride Raporu ışığında 1980 yılından günümüze kadar hala çalışmaları sürdüren Uluslararası İletişimin Geliştirilmesi Programı'nı (International Programme

¹ Bu açıklama UNESCO'nun 1980 yılında Kamerun'da düzenlediği Afrika'da İletişim Politikaları Uluslararası Konferansı bitiminde yayımlanan deklarasyonda yer almıştır (Geray, 1994:139).

² UNESCO, 1946 yılında aralarında Türkiye'nin de yer aldığı 20 devlet tarafından kurulmuştur. 1970'li yılların ortasında ise örgütün üye sayısı 140'a ulaşmıştır. Bu devletlerin pek çoğu dekolonizasyonlaşma sürecinde bağımsızlığına kavuşan üçüncü dünya ülkeleriydi (Metze-Mangold, 2008:796). UNESCO'nun 2011 yılında üye devlet sayısı 195'e yükselmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail, 1 Ocak 2019 tarihi itibarıyla UNESCO üyeliklerinden ayrılmışlardır. ABD, 2011 yılında UNESCO'nun Filistin'i tam üye olarak kabul etmesinin ardından yıllık katkı payı olan 80 milyon doları ödemeyi durdurmuştu. UNESCO'nun 2017 yılında Filistin'in El-Halil kentindeki Eski şehri dünya miras listesine ekleme kararının ardından ABD ve İsrail UNESCO'dan çekilme kararı almışlardı (Bianet, 2019).

³ Soğuk savaş döneminde oluşan iki kutuplu dünyada Batı İttifakı ve Doğu Bloku'nun yanı sıra hiçbir güçle ittifak halinde olmayan ülkeler de bulunmaktadır. Bağlantısızlar hareketi olarak bilinen bu ülkeler arasında Yugoslavya, Mısır, Mozambik, Cezayir, Hindistan, Orta Afrika Cumhuriyeti, Tunus, Libya, Afganistan, Özbekistan, Pakistan, İran, Avrupa'dan Beyaz Rusya vb. gibi çok sayıda devlet bulunmaktadır.

⁴ "Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni" raporu yüzünden 1985 yılının sonuna doğru UNESCO'dan ayrılan bir diğer ülke Singapur Cumhuriyeti'dir (Metze-Mangold, 2008:796; Alexander Haentzschel, 2004:549).

For The Development For Communication-IPDC) yürürlüğe koydu. Gelişmekte olan ülkelerde özgür ve çoğulcu medyanın yaratılması amacını taşıyan bu program pek çok ülke tarafından desteklenmiş ve program çerçevesinde çeşitli projeler üretilmiştir. IPDC kapsamında başlangıçtan günümüze gelişmekte olan 140 ülkede 1500'den fazla proje hayata geçirilmiştir (Unesco, 2019a). Bu projeler ulusal ya da bölgesel basın ajansları kurulması, radyo televizyon istasyonlarına görsel-duysal malzemeler sağlamak, mesleki yetiştirme kursları açmak, vb. türündedir. Söz konusu projeler IPDC' den talep edilenlerin ancak yüzde onu kadardır (Tacar, 1998:204). 2000'li yılların başından itibaren uygulamaya sokulan Herkes için İletişim Programı (Information For All Programme), 21. yüzyılı biçimlendiren enformasyon ve iletişim teknolojilerinin tüm dünyaya yayılması için olanaklar sunan Küresel Bilgi Toplumu Okinawa Şartı (2000), Cenevre (2003) ve Tunus'ta (2005) gerçekleştirilen Enformasyon Toplumu Dünya Zirveleri, Sanal Uzaya Evrensel Erişimin ve Çokdilliliğin Geliştirilmesi ve Sanal Uzayın Kullanımına İlişkin Tavsiye Kararı (2003), Gazetecilerin Güvenliğinin Sağlanması ve Cezasız Kalmaya Karşı Mücadele'yi konu edinen Medellin Bildirgesi (2007), İfade Özgürlüğü, Enformasyona Erişim ve Halkın Güçlendirilmesi savunan Maputo Bildirgesi (2008), Doha Bildirgesi (2009), Güney Asya'da medya özgürlüğüne dikkat çeken Katmandu Bildirgesi (2009) UNESCO'nun kitle iletişim alanında ön plana çıkan çalışmalarından bazılarıdır (Unesco Kitle İletişim Bildirgeleri, 2010). Son yıllarda devreye giren Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Programı içinde iletişim ve enformasyon alanı uluslararası iletişim politikalarının yürütülmesinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Bilgi toplumunun yaratılması için UNESCO, bilgiye evrensel erişim, ifade özgürlüğü, kültürel ve dilsel çeşitliliğe saygı ve herkes için kaliteli eğitim konularına önem verdiğini dile getirip, bu süreçte bilgi iletişim teknolojilerinin vazgeçilemez olduğunu vurgular (Unesco, 2019b). Son geliştirmiş olduğu "Youth Mobile" girişimi ile UNESCO, Afrika'daki pek çok gence akıllı cep telefonlarıyla yerel sorunlarını çözmeyi, öğrenecekleri kodlama sayesinde sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda mobil uygulamalar geliştirmeyi, onları tanıtmayı ve en nihayetinde satış yapmayı öğretmeyi hedeflemektedir (Unesco, 2019c).

Tarihsel süreç içerisinde uluslararası iletişim politikaları, dönemin siyasi, ekonomik, toplumsal, kültürel gelişmelerine paralel olarak farklılıklar göstermiştir. 70 yılı aşkın bir süre boyunca UNESCO, iletişim alanında önce **enformasyon sonra bilgi toplumunun gelişiminin** sağlanması için gerekli eğitim ve kültür politikalarının oluşturulmasına; **medya ve ifade özgürlüğü** çerçevesinde bağımsız ve çok sesli medyanın yaratılmasına; **yeni teknolojilere ve bilgiye erişme** kapsamında dünya belleği ve insanlığın mirasının korunmasına; **kitaplıkların, arşivlerin ve enformasyon hizmetlerinin** geliştirilmesine; **bilişim ve telematik uygulamalarına katılmanın yaygınlaştırılması** çerçevesinde elektronik bilgi ağlarıyla bilim, eğitim ve kültür alanlarında işbirliğinin sağlanmasına önem vermiştir. Kamuoyun bilgilendirmek adına kuruluşundan günümüze çeşitli dönemlerde *UNESCO Monitor*, *UNESCO Courier*, *UNESCO Chronicle*, *UNESCO Newsletter* isimli dergileri çıkartmış, UNESCO Radyo Stüdyosu'nu kurmuştur (Tacar, 1998:199-200). UNESCO, aynı zamanda bir fikirler laboratuvarı olarak iletişim alanında uluslararası norm oluşturma işlevini üstlenerek sözleşmeler, anlaşmalar, bildirgeler hazırlamakta ve uluslararası iletişim konferansları düzenlemekte, evrensel etik normlarının oluşumu için toplantılar gerçekleştirmektedir (Metze-Mangold, 2008:796).

II. Dünya Savaşı sonrası dünyada ekonomik ve politik güç olan ABD, küresel düzeyde iletişim politikalarında “serbest enformasyon akışını” savunan politikaları 1970'lere kadar UNESCO aracılığıyla sürdürdü (Hamelink, 1997:17). 70'li yılların başından itibaren yavaş yavaş oluşmaya başlayan dünyadaki eleştirel ortam iletişim politikalarına “dengeli enformasyon akışı” taleplerini getirdi. 20 yıl içinde başlanılan noktaya geri dönüldü. Büyük güçler, serbest haber akışını dengeli haber akışına tercih ettiler ve bu doğrultuda yeni kurallar koydular. Yeni kurallar yeni iletişim teknolojileriyle uyumlu olarak şekillenmeye devam etti. Yeni iletişim teknolojilerine sahip olanlar “politika yapıcılar” olarak UNESCO'daki eski yerlerine dönüp iletişim politikalarını belirlemeyi günümüze kadar sürdürdüler.

UNESCO, geleneksel medyanın egemen olduğu dönemde uyguladığı iletişim politikalarıyla hem az gelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki hem de az gelişmiş ülkelerin kendi içindeki eşitsiz ve dengesiz iletişim akışını ortadan kaldıracak politikalar üretmekte öngördüğü başarı seviyesine ulaşamadı. 2000'li yıllardan itibaren ise UNESCO, iletişim alanındaki eşitsizlikler üzerinden kurguladığı planlarına dijital medyayı da dahil etti. Bu çalışmada UNESCO'nun iletişim eşitsizlikleri temelinde dijital medya döneminde ürettiği politikalarının neler olduğu, geleneksel medyadaki politikalarına oranla dijital medya çağında hedeflerine ne düzeyde ulaştığı araştırılacaktır. UNESCO'nun dijital çağda ürettiği iletişim politikalarının geçmiş dönemlerdeki politikalarıyla ne tür benzerlikler ve farklılıklar içerdiği ortaya konmaya çalışılacaktır.

Bu makalede UNESCO'nun tarihsel süreç içerisindeki iletişim politikaları 2001 yılında kabul edilen Herkes için İletişim Programı'nın öncesi ve sonrası bağlamında incelenecektir. UNESCO'nun iletişim alanına ilişkin yayımladığı raporlar, bildirgeler, düzenlediği toplantı ve konferanslar, yürüttüğü projeler değerlendirilecek, çalışmada niteliksel ve betimleyici araştırma tasarımından faydalanılacaktır.

Tarihsel Perspektif: Herkes için İletişim Programı Öncesi UNESCO'nun İletişim Politikaları

II. Dünya Savaşı sonrası toplumsal yapıda yaşanan ekonomik, siyasi, kültürel ve iletişim alanındaki köklü değişim ve dönüşümler bilim insanlarını yeni kavramlar bulmaya zorladı. Daniel Bell'in “sanayi sonrası toplum”⁵, Marshall McLuhan'ın “küresel köy”⁶, Alvin Toffler'in “üçüncü dalga”⁷, Manuel Castells'in “enformasyon çağı”⁸

5 1960 yılında ideolojinin sonunu ilan eden Daniel Bell, 19. yüzyıldan bu yana Amerika Birleşik Devletleri'nde yeni bir toplumun oluştuğunu ve bu toplumda bilginin ön plana çıktığını savunur. Bilginin elde edilişi, örgütlenişi, denetlenişi ve kullanımı sanayi sonrası toplumun temelini oluşturmuştur (Erdoğan ve Alemdar, 2002:158-160).

6 Marshall McLuhan, elektriğin hayatımıza girmesiyle mekanik çağın sona erdiğini söyler. Toplumsal yapı yeni teknolojilerle değişime uğramıştır. Teknolojik gelişmeler sayesinde sınırlar kalkmış, dünya küresel bir köye dönüşmüştür (Geray, 1994:77-78).

7 Alvin Toffler, 1980 yılında yayımladığı *Üçüncü Dalga* kitabında, tarihin belirli bir dönemi belirleyen dalgaların birbirleriyle çatışmasıyla ilerlediğini anlatır. Birinci dalga tarımla, ikinci dalga endüstri ile üçüncü dalga da enformasyonla ortaya çıkmıştır. Üçüncü dalganın yaratmış olduğu yeni toplumda eski görüşlerimiz, öğretilerimiz, ideolojilerimiz ne kadar yararlı olursa olsun önemlerini yitirirler. Yeni teknolojiler, yeni değerler ve yeni ilişkilerle ortaya çıkan bu dünyada yeni sınıflar, yeni kavramlar gereklidir (Toffler, 2008).

8 Manuel Castells'e göre teknoloji toplumu belirlemez; toplum da teknolojik değişimin yönünü çizemez. Bilimsel keşif, teknolojik yenilik, bunların toplumsal uygulanma süreçlerine pek çok etken dahil olur, sonuç karmaşık bir etkileşim sürecine dayalıdır. Aynı zamanda teknoloji toplumdur ve toplum teknolojik aygıtlarına değinilmeksizin, anlaşılabilir (Castells, 2008:5-6).

ve “ağ toplumu”⁹ kavramları bu süreç ve sonrasında yaşanan gelişmeleri tanımlamak için kullandıkları ifadelerdi. Günümüzde ise toplumsal yapıdaki bu dönüşümün adlandırılması “enformasyon toplumu” ya da “bilgi toplumu” üzerinden eşanlamli olarak kullanılmaktadır¹⁰. 1962 yılında Fritz Machlup yayımladığı *ABD’de Bilginin Üretimi ve Dağıtımı* isimli çalışmasında Amerikan ekonomisini tarım, sanayi ve hizmet sektörünün dışında enformasyon ekonomisi üzerinden değerlendirmişti (Geray, 1994:73). Machlup kitabında eğitim, iletişim araçları, enformasyon araçları, enformasyon hizmetleri ve diğer enformasyon etkinlikleri olmak üzere beş-ayrı endüstri grubunun Amerikan ekonomisinin ulusal üretiminin yüzde 29’unu oluşturduğunu saptadı. Enformasyon temelli üretim birimlerinin Amerikan ekonomisinin ağırlığını oluşturduğu belirlendi (Webster’den aktaran Timisi, 2003:88-89). Enformasyon ekonomisi üzerine yapılan bu çalışma ve gelişmiş ülkelerde yürütülen benzer araştırmalar enformasyon temelli üretim birimlerinin ön plana çıktığı yeni bir toplumun da habercisi niteliğindedir.

Enformasyon toplumu kavramı, tarihsel olarak iletişim araçlarından televizyonun yaygınlaştığı ve etkisinin arttığı bir dönemde gündeme gelmiştir (Postman, 1994:173). 1970’li yıllarda dönemin “yeni” olan teknolojisi televizyon, kendinden önceki eğlence ve haberleşme araçlarını, geleneksel kurumları ve sosyal ilişki biçimlerini, gerçeklikle ilgili temel algılamalarımızı ve bu nedenle birbirimizle ve dünya ile olan ilişkilerimizi değiştirmeye başlamıştı (Williams’tan aktaran Hepkon, 2011:121). Televizyonun insanları bilgilendirdiği ve yeni bir sürecin başlangıcı olduğunu düşünenler enformasyon çağına geçildiğini duyurdular. Kısa zamanda televizyon denilen etkileyici aracın temel görevinin güvenilir enformasyon taşımaktan öte halkı eğlendirmek olduğu anlaşıldı. O yüzdendir ki gelir düzeyi düşük sınıfların ekran önünde geçirdikleri süre daima arttı. Bilgi toplumu kavramı ise -birbirinin yerine hala kullanılmakla birlikte- enformasyon toplumu çağında yeni iletişim teknolojilerinden bilgisayar ve internetin yaygınlaşmasıyla dillendirilmeye başlandı. İnternetin dünya üzerinde sağlamış olduğu toplumsal, siyasal, kültürel, ekonomik fırsatlar iletişim politikaları belirleyicileri tarafından insanlığın yeni bir çağa taşındığı düşüncesinin doğmasına neden oldu. Bilginin zamansal ve mekânsal sınır tanımamazlığı farklı gelişmelerin öncüsü olarak okundu. Bilgi toplumunun bilgisayar-iletim teknolojileriyle birlikte tanımlanması bilgi sahibi olmayı teknoloji sahibi olma ile özdeşleştirdi (Alemdar, 2010:4-6).

II. Dünya Savaşı Sonrası: MacBride Raporuna Giden Süreç

II. Dünya Savaşı sonrası “uluslararası iletişim” alanı akademik dünyanın gözde konuları arasında yerini aldı.¹¹ İki kutuplu dünyada ABD, komünizm tehlikesine karşı

9 Manuel Castells’e göre ağ kavramı, birbiriyle bağlantılı düğümler dizisidir. Enformasyon Çağı’nda kültürel ifadenin, kamuoyunun kökenlerinde yer alan yeni medyanın küresel ağında düğümler, televizyon sistemleri, eğlence stüdyoları, bilgisayar grafiği ortamları, haber ekipleri, sinyaller üreten, gönderen alan seygar araçlardır. Yeni ekonomi küresel sermaye, yönetim ve bilgi ağları etrafında örgütlenmiştir ve bu ağların teknolojik uygulama bilgisine erişimi verimlilik ve rekabet gücünün temelini oluşturur (Castells, 2008:621-625).

10 Enformasyon ve bilgi kavramları birbirinin yerine kullanılsalar da farklı anlamlar taşırlar. Enformasyon kavramı bilginin hammaddesi, data, veri, bulgu anlamına gelirken; bilgi İngilizce knowledge sözcüğünden gelir ve işlenmiş, denetimden geçmiş data manasını taşır (Şahin’den aktaran Timisi: 2003:88).

11 Uluslararası İletişim Araştırmaları alanı, *Public Opinion Quarterly*’nin 1952-1953 yıllarındaki sayılarında Amerika’nın önde gelen bilim adamları tarafından inceleme konusu olarak ele alınmaya başlandı. Paul F. Lazarsfeld’in “The Prognosis for International Communications Research” makalesi, Marjorie Fiske ve Leo Lowenthal’in birlikte kaleme aldıkları “Some Problems in the Administration of International Communication Research” araştırması bu dönemde söz konusu dergide yayımlanan çalışmalardandır.

evrensel düzeyde insanların desteğini kazanmak için iletişim kanallarını propaganda aracı olarak kullanabilmenin yollarını aramaya başladı. Joseph Klapper, Leo Löwenthal, Wilbur Schramm, Daniel Lerner gibi bilim adamları savaş sonrası yürüttükleri araştırmalarla ülkelerinin çıkarlarına hizmet ettiler. Schramm, Lazarsfeld ve Klapper önderliğinde radyo propagandası, uluslararası izleyici ve etki araştırmaları başlatıldı (Mattelart'tan aktaran Erdoğan ve Alemdar, 2002:93-94).

Gelişme/kalkınma/modernleşme tartışmaları sömürgecilikten yeni kurtulmuş, az gelişmiş toplumların Batılı devletler gibi olabilmesi için ortaya atılan kuramsal reçetelerdi. İkinci Dünya Savaşı'nda psikolojik savaş araştırmasında istihbarat subayı olarak deney kazanan Lerner, 1950 yılında Colombia Üniversitesi tarafından yürütülen saha araştırmasında modernleşme/kalkınma kategorileri oluşturdu. Ortadoğu ülkelerinde kişilerle iletişim araçlarını kullanma pratikleri ve emperyalizm hakkındaki düşünceleri üzerine mülakatlar yaptı. İnsanları “modern”, “geleneksel” ve “geçişte” olanlar olarak üçe ayırdı. Modern tipler, kapitalist kişiler; geleneksel olanlar modernliğe direnenler ve geçiştekilerse politik açıdan teşvik ve etkiye açık olanlardı. 1954 yılında Ankara Balgat'ta Lerner aynı tipoloji üzerinden insanları değerlendirdi. Bu tipolojiler üzerinden, ABD'nin ideolojik ve kültürel politikasında kime nasıl yaklaşacağı saptandı (Erdoğan, 2000:61). Modernleşme kuramını iletişim alanında ön plana çıkaran Lerner, *The Passing of Traditional Society* (1958) adlı çalışmasında Batılı ülkelerin geçirmiş olduğu bazı evrelerin evrensel olduğunu vurguladı. Ona göre, şehirleşmenin artması okuryazarlığın artışına yol açar; okuryazarlıktaki artış iletişim araçlarına açılmayı arttırır; iletişim araçlarına açık kalma daha geniş ekonomik katılmayı (kişi başına düşen gelir) ve siyasal katılmayı (oy vermeyi) sağlar. Lerner, sanayileşmiş ülkelerin geçirdiği bu dönüşümü Ortadoğu ülkelerinin de geçireceğini belirtir. Bu değişimin merkezinde de kişilerin fikir ve tutumlarını aktarmada kitle iletişim araçlarını kullanmaları yatar. Lerner, aynı zamanda iletişim teknolojilerinin gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere giriş koşullarını incelemiş, teknolojinin bulunuşunu veri olarak alıp, üretim kapasitelerinden söz ederken de sadece o ülkede bulunmasını yeterli kabul etmiştir (Geray, 1994:114).

Amerika kökenli modernleşme teorileri gelişmiş ülkelerle azgelişmiş ülkeler arasındaki dengesizliğin, kitle iletişim araçlarına sahip olmayla giderilebileceğini savundular. Amerikan radyoları, CIA ve diğer devlet kurumları, üniversitelerin de yardımıyla Amerikan propagandası yaparak kendileri gibi olamayan ülkelere kitle iletişim teknolojisi satmaya başladılar. Bu sayede Amerika Birleşik Devletleri tüm dünyaya kısa zamanda hem ekonomik hem de ideolojik olarak yayılabilecekti. Günümüzde tıpkı internetin oynadığı rol gibi savaş sonrası kitle iletişim araçları da modernleşmenin itici gücü kabul edildi (Thussu, 2000:44-45; Erdoğan, 2000:64).

Modernleşme kuramcılarının UNESCO üzerindeki etkisi kısa zamanda ortaya çıktı. UNESCO 1961'de kalkınma ölçütü olarak minimum kitle iletişim araçlarına sahip olma standartları belirledi. Her yüz kişi için 10 gazete, beş radyo, iki sinema koltuğu, iki televizyon standardı modernleşmenin anahtarıydı. (UNESCO'dan aktaran Nejad ve Badii: 2000:48). 1960'larda çok az ülke bu standartları karşılayabiliyordu. On dört yıl sonra UNESCO 1975 yılında yaptığı araştırmada pek çok ülkede medyanın önemli gelişme gösterdiğini saptadı. 1963-73 yılları arasında radyo sayısı üç kat arttı. Ancak

medyadaki çok yönlü gelişmeye rağmen az gelişmiş ülkelerde modernleşme ve kalkınma istenilen biçimde gerçekleşemedi (Erdoğan; 2000:111-112).

1970’lerde medyanın gelişiminin ülkenin kalkınmasıyla hiçbir ilişkisinin olmadığı ortaya çıktı. Medyanın gelişimi, uluslararası iletişim teknolojilerinin ekonomik çıkar için üçüncü dünya ülkelerine satılması anlamına geldi. Amerika, 1960’ların ikinci yarısında ekonomik ve askeri gücü sayesinde dünyanın hâkimi konumuna ulaştı. 1970’lerde bu görüntü enflasyon, işsizlik ve Vietnam’da yaşananlarla yıkılmaya başladı. Avrupa’daki pek çok devlet ve Japonya, güç kaybeden Amerika’nın karşısında konumlanmaya başladılar (Preston’dan aktaran Erdoğan 2000:167).

MacBride Raporu ve Sonrası

Asya ve Afrika’da bulunan pek çok Avrupa kolonisi 1970’lerde siyasi bağımsızlıklarını kazanarak, iki kutuplu dünyanın temsilcileri olan Amerika ve Sovyetler Birliği’nin dışında Bağlantısız Ülkeler (Üçüncü Dünya ya da Az gelişmiş Ülkeler) grubunu oluşturmuşlardı (Alemdar, 2010:1). Bağlantısız ülkeler, ABD’nin güçlü imajının sarsılması ve Sovyetler Birliği’nin de kendilerini desteklemesiyle birlikte önce ekonomi sonra iletişim alanındaki eşitsizlikleri dile getirmeye başladılar. Batılı ülkelerin medya politikası liberalizm ve çoğulculuk esasına dayansa da dünyadaki haber akışını istedikleri gibi yönlendiriyorlardı. Batılı büyük haber ajansları hem kendi coğrafyasına hem de üçüncü dünya ülkelerine batının kendi ideolojisini yayacak haberler iletiyorlardı. Dünya haber pazarının hakimi kendileriydi. Bu durum gelişmekte olan üçüncü dünya ülkeleri açısından ciddi sorunlar barındırıyordu. Kendi bölgelerindeki olaylara ilişkin haberleri geliştirmekte olan ülkeler dünyaya kendileri ulaştırmak istiyorlardı (Tacar, 1998:203). Cezayir’de 1973 yılında yapılan Bağlantısız Ülkeler Konferansı, 1975 yılında Tunus’ta gerçekleştirilen Arap gazeteciler ve araştırmacılar toplantısı ve daha sonra da 1976 yılında Nairobi’de yapılan UNESCO Genel Konferansı, bu konuların gündeme gelmesinde etkin rol oynamıştı (F. Balle’den aktaran Alemdar, 2010:1).

Bu tartışmalar sonucunda birbiriyle bağlantılı iki tez ortaya çıktı: Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen ve Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni. Uluslararası iletişim alanına bakıldığında dünyadaki iletişim düzeni dengesizdi ve bunun kaynağı da dengesiz ekonomik, siyasal ve kültürel dünya sistemiydi. Dengesizliğin giderilmesi için ne tür önlemler alınması gerektiği sorusuna, enformasyon alanındaki sömürgeciliğin giderilmesi için yeni bir dünya ekonomik ve iletişim düzeninin yaratılması gerektiği cevabı geldi (Tokgöz, 2000:131-133).

1969’da Fransız Jean Maheu’nun başkanlığında başlatılan ve sonrasında kuzey-güney ilişkilerinde netleşen “tek yönlü iletişim tartışması” 1977 yılında iletişim sorunlarının incelenmesi için Genel Direktör Senegalli Amadou Mahtar M’Bow’un döneminde uluslararası bir komisyonun kurulmasıyla sonuçlandı (Mattelart, 1998:95). Yeni bir “Dünya İletişim Düzeni” oluşturulması için UNESCO bünyesinde girişimde bulunuldu. Bu girişim sonucu UNESCO bünyesinde, İrlandalı devlet adamı, Nobel ve Lenin Barış Ödülü sahibi Sean MacBride başkanlığında bir komisyon kuruldu. Sonraları “MacBride Komisyonu” olarak anılacak olan (Commission Internationale de Communication-CIC)

komisyona 16 gazeteci, yazar ve düşünür seçildi.¹² 1977 yılında çalışmalarına başlayan komisyon “Yeni Haberleşme Düzeninin” kurulması amacıyla somut önlemler atılabilmesi için harekete geçti. Haberin içeriği, olayların ve görüşlerin sunulması, haber servislerinin alt yapısı, haberin toplanması, yayılması, haberleşme operasyonlarının teknik ve ekonomik yanları üzerinde 1978 yılında İsveç’te uluslararası bir toplantı düzenlendi. İsveç dışında Yugoslavya, Hindistan, Meksika gibi farklı ülkelerde de toplantılar gerçekleştirildi. Çeşitli konferans, seminerlerle, tartışma gruplarıyla rapor için fikir alt yapısını hazırladı. CIC Başkanı Sean MacBride raporun önsözünde, komisyonun hareket noktasını aşağıdaki gibi özetlemiştir:

Üçüncü Dünya Ülkeleri sanayileşmiş ülkelerden kendilerine yönelik haber akımı egemenliğini dengeli haber akımı özgürlüğüne müdahale olarak niteliyor ve saldırılarını bu noktada yoğunlaştırıyorlardı. Basın özgürlüğünün savunucuları, ulusal egemenliklerin müdahalecileri olarak anılıyordu. Haberin değişik değerlendirilişi, haberin rolü, gazetecilerin hakları ve sorumluluklarına ilişkin anlayışlar enine boyuna tartışıldı ve bunlar medyanın, dünyanın başlıca sorunlarına katkı sağlayabilecek güç kaynakları olarak görüldü (Sean MacBride ve diğerleri, 1993:XIX-XXII).

MacBride Raporu¹³ olarak bilinen UNESCO raporu, iletişim konusunu tarihsel gelişim süreci içinde bütün boyutlarıyla ele alan önemli bir çalışmadır. İletişim tarihinin ciddi bir bilançosunu içeren bu rapor iletişim alanında Batı egemenliğini çekinmeden vurgulamıştır. Rapora göre; iletişim dünyada eşitsiz bir şekilde dağılmıştır ve dünyada gelişmişten az gelişmişe ya da gelişmekte olana doğru tek yönlü bir enformasyon akışı vardır. Aynı zamanda bazı ülkeler ihtiyaç duyduğu enformasyonu üretmek ve yaymak için pek çok olanağa sahipken bazı ülkeler bu fırsatlardan yoksundur. Gelişmiş ülkeler yapısal üstünlüğe sahipken; gelişmekte olan ülkeler ya da az gelişmiş ülkeler iletişim alt yapısından mahrum oldukları gibi, haber üretiminde ve dağıtımında ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Oysa iletişim bireysel bir haktır. Sadece zenginlerin, belli düzeyde sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik gücü bulunduranların değil; etnik, sosyo-kültürel ve dinsel azınlıklara da aittir (Sean MacBride ve diğerleri, 1993).

Komisyonun ulaştığı nokta, uluslararası barış ve anlayışı geliştirebilmek için dengeli bir iletişim akışının yaratılması gerektiği idi. İletişim alanındaki sermaye hareketleri ve bunların yaratabileceği sorunlar da komisyonun üzerinde durma zorunluluğu hissettiği önemli konular arasındaydı. 70’li yılların UNESCO yaklaşımı sadece MacBride raporu ile sınırlı değildir. Kitle iletişim araçlarının savaş kışkırtıcılığı yapmamasını öngören Helsinki Bildirgesi, çatışma alanlarında görev yapan gazetecilerin korunması sözleşmesi gibi girişimler, iletişim alanına herhangi bir ülke ya da ülkeler grubunun çıkarları açısından değil, alanda saptanan gerçekler açısından bakıldığının kanıtıydı. Ancak bu girişimlerin başta ABD olmak üzere İngiltere, Singapur gibi ülkelerin tepkisini çekti ve sonunda UNESCO’yu ve politikalarını protesto ederek örgütü terk ettiler (Tacar, 1998:29). Ödeme yükümlülüğünde oldukları katkı paylarını da ödemeyeceklerini ilan ettiler. Sadece kapitalist devletlerin siyasal organları değil, özel iletişim ve diğer örgütler de bu saldırıyı desteklediler. Amerikan kitle iletişim araçları, üniversite profesörleri, World Press Freedom Committee ve Heritage Foundation gibi kuruluşlar UNESCO’ya

12 “Elie Abel (ABD), Hubert Beuve Mery (Fransa), Elebe Ma Ekonzo (Zaire), Gabriel Garcia Marquez (Kolombiya), Sergei Losev (SSCB), Mochtar Lubis (Endonezya), Mustafa Masmudi (Tunus), Michio Nagai (Japonya), Fred Isaac Akporuaro Omu (Nijerya), Bogdan Osolnik (Yugoslavya), Gamalel Oteifi (Mısır), Johannes Pieter Pronk (Hollanda), Juan Somavia (Şili), Boobli George Verghese (Hindistan), Betty Zimmerman (Kanada).”

13 Bu rapor *Bir Çok Ses Tek Bir Dünya* (Many Voices, One World) adıyla UNESCO tarafından yayımlanmıştır.

karşı yoğun kampanyaya giriştiler (Ray ve Schaap, 1989:xviii). Örneğin North Carolina Üniversitesi Gazetecilik Okulu'ndan Robert Stevenson 1987 yılında *Political Communication Persuasion*'da "UNESCO sonrası Dünya İletişimi" isimli bir makale yayımladı. Makalede Stevenson, ABD'nin UNESCO'dan çekilme kararının Yeni Dünya Enformasyon düzeniyle ilgisinin olmadığını, ABD'nin ayrılış nedeninin¹⁴ UNESCO örgütünün içindeki yolsuzluklar, yetersizlikler ve örgütün sağlıklı tasarlanmış politikalar üretmediğinden kaynaklandığını savunuyordu (1987:71-82).

1989 yılında UNESCO, uluslararası iletişim politikalarındaki stratejisini değiştirdi. Artık, demir perde yırtılmış, Berlin duvarı yıkılmış, ABD için komünizm tehlikesi ortadan kalkmıştı (Metze-Mangold, 2008:796). UNESCO Genel Direktörü İspanyol Federico Mayor, örgütün iletişim politikasında "Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni'nin" artık yeri olmadığını açıkladı. ABD'nin tezini ve konumunu savunur bir rol üstlendi. Mayor'un açıkladığı yeni politika, uluslararası iletişim düzeninde Üçüncü Dünya Ülkelerine doğru daha çok enformasyon akışı, daha çok teknoloji transferi, daha çok yardım ve daha çok eğitim verilmesi gerektiğine dayanıyordu. UNESCO politikaları, 90'lı yılların başından itibaren tamamen yön değiştirdi ve "enformasyonun serbest dolaşımı ve teknoloji transferi" fikri ön plana çıktı (Erdoğan, 2000:234-235). 1989 yılında UNESCO Genel Konferansı'nda iletişim politikalarına yeni bir yön vermek için "İnsanlığın Hizmetinde İletişim" programı kabul edildi. Bu programın amacı, enformasyonun serbest dolaşımını sağlamak; bilginin en geniş biçimde, ifade özgürlüğünü engellemeden dengeli olarak dağıtımını sağlamak; gelişmekte olan ülkelerin iletişim kapasitelerini arttırmaktır. Basın özgürlüğü, bağımsızlık, çoğulculuk, özel ve kamuya ait medyanın çeşitliliği programın tamamlayıcıları olarak ifadelendirildi (Tacar, 1998:204).

UNESCO, dijital çağa geçiş döneminde geleneksel medya döneminde olduğu gibi uluslararası iletişim alanında tıpkı diğer örgütler gibi -Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği- politikalar oluşturmaya, sorunları aşmak için stratejiler belirlemeye devam etmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin enformasyon toplumuna nasıl ekleneneceği konusu MacBride Raporu'nun ortaya çıkmasına yol açmıştı. 1990'lı yılların ortalarına gelindiğin de ise Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) açısından az gelişmiş ülkelerin eksiklikleri ve bu eksikliklerin nasıl giderileceği uluslararası toplantıların konusu olmaya başladı.¹⁵ 90'ların sonundan itibaren UNESCO, hazırladığı raporlarda, bildirelerde bilgi ve iletişim teknolojilerinin insanların hayatlarını değiştirip dönüştürmedeki potansiyele dikkat çekti. Teknolojilerin insanların kalkınmalarında yarattıkları dönüşüm endüstriyel ya da post-endüstriyel kalkınma yerine enformasyon toplumu modelini üzerine yeni bir kalkınma modeline ihtiyaç duyulduğunu gösteriyordu. Bilgi ve iletişim teknolojilerine ve enformasyona erişim geliştirmekte olan ülkeler açısından başından beri sorun olmuş, bu sorunların aşılması için yeni stratejilerin belirlenmesi toplantıların gündeminde yer almıştır. Gerçekleşen toplantılara, yayımlanan raporlara ve bildirelere rağmen, enformasyon zengini ve fakiri arasındaki uçurum hala sürmektedir. UNESCO, küresel enformasyon toplumu yaratılmasında, evrensel erişim,

14 Wiliam Preston, Edward Herman ve Herbert Schiller'in kaleme aldığı *Hope and Folly The United States and UNESCO 1945-1985* adlı çalışma ABD ve UNECO arasındaki ilişkileri ayrıntılı bir biçimde inceler.

15 "Enformasyon Toplumu" konulu Brüksel'de yapılan G-7 toplantısı (1995), "Enformasyon Toplumu ve Kalkınma" konulu Midrand (1996) toplantısı ülkelerin ulusal enformasyon alt yapıları ile küresel enformasyon alt yapılarıyla nasıl bağlantılandırılacağı sorunlarını gündeme getirdi (Törenli, 2004:120).

ifade özgürlüğü, eşit katılım ön plana çıkarsa da bunu uygulamaya sokacak gücü sahip olamamıştır (Törenli, 2004:143-151).

Herkes İçin İletişim Programı¹⁶ ve Sonrası

MacBride raporu, uluslararası sistemi temsil eden bir örgütün gözetiminde yayımlanan ve ileti akışının dengesizliğini kabul edip bunun için uygulanacak politikaları bile sorgulayan ilk resmi nitelikli belgedir (Mattelart, 1998:95). Bu raporun rafa kaldırılmasının ardından UNESCO, bilgiye ulaşma ve yeni iletişim teknolojilerini etkin kullanabilme becerisini kazandırabilmek için 2001 yılından itibaren “Herkes için İletişim Programını” (HİP) başlatmıştır.

UNESCO iletişim teknolojilerinin gelişiminin getirdiği ortama uyum sağlamak, enformasyon toplumuna uygun politikalar oluşturmak üzere iki program yürürlüğe koymuştu: Genel Enformasyon Programı (General Information Programme) ve Hükümetlerarası Bilişim Programı (Intergovernmental Informatics Programme). Programlardan birincisi, bilgi toplumunun gerektirdiği içeriğin, ikincisi ise alt yapısının oluşturulması görevini üstlenmişti. Görevlerin tam olarak ayrıştırılamaması, tekrarların ortaya çıkması üzerine 1997 Genel Konferansı, Genel Direktörü bu iki programın etkili biçimde çalıştırılması için iki programın birleştirilmesi ya da yeni bir program hazırlanması konusunda görevlendirdi. 1999 Genel Konferansında yeni programın kurulması kabul edildi. Bu karar, 2001 yılı Ocak ayından itibaren yürürlüğe girecek olan Herkes için İletişim Programını yarattı (UNESCO, 2019d). İletişim teknolojilerindeki gelişmelere ayak uydurabilmek ya da onları yönetebilmek için geliştirilen programın amaçları şöyle sıralanmıştı:

- Enformasyon toplumunun ortaya çıkardığı yapının toplumsal, yasal ve etik boyutlarını uluslararası düzeyde tartışılmasını sağlamak,
- Kamusal alandaki enformasyona ulaşmayı kolaylaştırmak; bunun için enformasyonun sayısal hale getirilmesini teşvik etmek,
- İletişim ve bilişim alanındaki eğitimi desteklemek,
- Yerel üretimi ve bilgiye ulaşımı teşvik etmek,
- İletişim, enformasyon ve bilişim alanlarında uluslararası normların ve uygulamaların yaygınlaşmasını sağlamak,
- Enformasyon ve bilginin yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde kullanıma sunulmasını teşvik etmek (Unesco, 2019e).

16 Özgün adı *Information for All Programme* olan Herkes için İletişim Programı, çeşitli çalışmalarda ve son dönem Unesco Türkiye Milli Komisyonu tarafından Herkes için Bilgi Programı olarak Türkçeye çevrilmiştir. *Information* kavramının bire bir Türkçe karşılığı “data anlamındaki bilgi” olmakla birlikte, UNESCO bu programla bilgidен çok daha fazlasını ifade etmektedir. Yeni iletişim teknolojileri ve internet sayesinde bilgi, görüntü, müzik, oyun, haber vs. pek çok ürün evrende dolaşıma girmektedir. Bu makalede UNESCO’nun iletişime politikalarının kapsamından yola çıkarak *information* kavramını “bilgi” olarak değil, “iletişim” anlamında değerlendirilmiştir.

Herkes için İletişim Programı temel olarak şu konular üzerine çalışmaktadır: Bilgiye ulaşımı, bilginin gelişimi ve korunmasını yönetmek; hayat boyu enformasyon ve bilişim konularını öğrenmeyi desteklemek; yerel içeriğin üretimini ve okuryazarlığı arttırmayı desteklemek; yerel bilgi ağlarının, ulusal ve uluslararası kademelerini yönetmek. Herkes için İletişim Programı, bilgi iletişim teknolojilerini kullanan ve UNESCO'ya üye olan devletlerin bilgi politikalarını geliştirmeyi amaçlarken, örgüt kendisine bilginin gelişmesi, bilgi okuryazarlığı, bilgiyi koruma, bilgiye erişilebilirlik engeli, bilgi etiği olmak üzere beş öncelikli alan belirlemiştir (Çakır, 2012:81-82).

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu İletişim Komitesi programı UNESCO'nun geliştirdiği önemli programlardan biri olarak değerlendirdi ve kurumun bu programla iletişim alanında aktif bir rol oynama kararı aldığını belirtti. İletişim Komitesi konuya ilişkin eleştirilerini şöyle ortaya koymuştur¹⁷ :

- Yeni iletişim teknolojileri elde edilebilir, kullanılabilir bilgiyi inanılmaz bir biçimde arttırmaktadır. Bu gelişme hem etkileyici hem de kaygı vericidir. Etkileyicidir, çünkü eğitimde ve insan gücü yetiştirmede çok olumlu sonuçların elde edilmesine yardım etmektedir. Kaygı vericidir çünkü, bütün bu gelişmeler insani değerleri tehlikeye sokan, insanları yönlendirmeyi kolaylaştıran bir dünyanın ortaya çıkmasına yardım etmektedir.
- Yeni iletişim teknolojilerinin kullanımını çok sayıda insan açısından erişilebilir kılınması çok önemlidir. Bu yapılırken insanların bu teknolojilerin olumsuzluklarına karşı korunması da gerekir. Başka bir deyişle gelişmekte olan ülkelere küresel dünyanın parçası haline gelmelerine yardım edilmeli, ama bu dünyanın egemen düşünce biçimlerine karşı da uyarılmaları gerekir.
- Bunu yapabilmek için iletişim, enformasyon, enformasyon zengini ya da enformasyon fakiri gibi kavramların tanımlanması son derece önemlidir. Bir örnek vermek gerekirse, niceliksel olarak bilgi zengini kabul edilen bir ülke, niteliksel olarak pekala bilgi fakiri olabilir.
- Önemli bir nokta Herkes için İletişim Programına katılacak devletlerin düşünceyi açıklama ve iletişim özgürlüğünü kabul etmelerinin zorunlu olmasıdır. Böyle bir önkoşul yoksa programla düşünülen başarının elde edilmesi olanaksızdır. Katılımcı devletlerin düşünceyi açıklama ve iletişim özgürlüğünü sadece metin olarak kabul etmeleri yeterli değildir. Bu özgürlüklerin yaşama geçirilmesine de olanak tanımları gerekir.
- İletişim sektöründe kitle iletişim araçlarının tekelleşmesi ve ticarileşmesi eğilimi giderek artmaktadır. Bu gelişme kabul edildikten sonra bunun önlenmesi için de düzenleme yapılması gerekir. Yani stratejinin yerel, bölgesel ve uluslararası düzeyde tekelleşme ve ticarileşmeyi önleyici biçimde geliştirilmesi gerekir. Sonra iletişim alanında ticarileşme ve tekelleşmenin etkilerini izlemekle görevli bir uluslararası komisyon kurarak etkinlik alanının genişletilmesi gerekir. Bu uluslararası komisyonun görevleri şöyle sıralanabilir:
  - a. Gelişmeleri izlemek,
  - b. Demokratik rejimler için kabul edilebilecek sınırları belirlemek,
  - c. Yerel, bölgesel ve uluslararası düzeydeki gelişmeleri belirli aralıklarla kamuoyuna duyurmak.
- Unesco konumu itibarıyla “özellikle kamusal alana ait bilgiye ulaşılması ve bu bilginin korunması konusundaki politikaların oluşturulmasında” ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Herkes için İletişim Programının uygulanması sadece kamusal alanla sınırlı olmamalı, devlet ve ulusal-uluslararası büyük şirketler gibi iki önemli bilgi kaynağının da dikkate alınması gerekir. İsteyen herkesin bu bilgi kaynaklarına ulaşmasına izin verilmelidir.
- Kültüre ilişkin bölümde kültür ve dil çeşitliliğinin/ zenginliğinin tehlike altında olduğu belirtilmektedir. Bu önemli noktayı tamamlamak için izlenecek stratejiye “yerel kültürel üretimin teşvik edilmesi”; etkinliklere de “yerel kültürel girişimlerin teşvik edilmesi ve desteklenmesi” hükmünün eklenmesi yerinde olacaktır.

17 Herkes İçin İletişim Programı Üzerine Düşünceler UNESCO Yönetim Kurulu'na sunulan görüştür. Bu bilgiler UNESCO Türkiye Milli Komisyonu İletişim Raporu'ndan elde edilmiştir.

- Uluslararası cevap ve düzeltme hakkı tartışılmalıdır.
- Uluslararası iletişim etik ilkeleri bir düşünce olarak düşünülmemelidir.
- Son olarak belirli sayıda Ulusal Komite temsilcisinin üye devletlerin temsilcilerinin katılacağı Konsey’de yer almaları tavsiye edilecek bir noktadır.

Bu eleştiriler HİP’i doğru değerlendirebilmek için gerekli ve zorunludur. Çünkü HİP hiçbir zaman iletişim alanında gözlemlenen önemli sorunlara eğilen bir program olamadı. Üzerinde durduğu tek ve önemli konu gelişen teknolojilerin uygulamalarının yaygınlaştırılmasıdır. Bütün ülkeler bilgisayar teknolojisinin yarattığı ortamda yer almalı, bunu yaygınlaştırmalı, bu amaçlarla da iletişim araçlarını bireylerin işine yarayacak bir biçimde kullanma olanaklarını geliştirmelidir.

2003 yılındaki UNESCO Genel Konferansı’nda iki önemli metin henüz olgunlaşma aşamasındayken Genel Direktör’ün¹⁸ özel ricasıyla Cenevre’de toplanacak zirveye UNESCO’nun katkısını sağlamak için hızlıca kabul edilmiştir. Bu metinler, Sanal Uzaya Evrensel Erişim ve Çokdilliliğin Geliştirilmesi ve Sanal Uzayın Kullanımına İlişkin Tavsiye Kararı ve Sayısal Mirasın Korunması Şartı’dır. Kabul edildiklerinden bu yana uygulama olanağı sınırlı olan bu metinlerin iletişim alanının düzenlenmesinde önemli olduklarını söyleme olanağı zordur. Sanal Uzayın Çokdilli Kullanımı, İngilizce dışındaki dillerin internet ortamında kullanımını teşvik konusu Fransa ve Almanya’nın baskıları ile kabul edilmiş olsa da telif hakları tartışmaları yüzünden ölü doğmuş bir metin olarak kabul edilmiştir (Alemdar, 2010:7).

Bununla birlikte UNESCO, Sanal Uzaya Evrensel Erişimin ve Çokdilliliğin Geliştirilmesi ve Sanal Uzayın Kullanımına İlişkin Tavsiye Kararı’na ilişkin uygulamaları belli aralıklarla ülkeler bazında takip etmektedir. 2005 yılında gerçekleştirilen Genel Konferans’ta üye ülkelerden ilk defa 2007 yılında daha sonra her dört yılda verilmek üzere söz konusu Tavsiye Kararı doğrultusunda neler yaptıklarına ilişkin raporlar istemiştir. 8 Mart 2019 tarihinde Paris’te üye ülkelerden gelen bilgiler ışığında dördüncü rapor hazırlanmıştır. Söz konusu raporlar, Çokdilli içerik ve sistemlerin geliştirilmesi, Ağlara ve hizmetlere erişimin kolaylaştırılması, Kamuya açık içeriğin geliştirilmesi, Hak sahiplerinin çıkarları ile kamusal çıkar arasında adil bir dengenin yeniden onaylanması başlıkları altında kaleme alınmıştır. Ne yazık ki Tavsiye Kararına ilişkin uygulamalar üye devletler tarafından istenilen düzeyde dikkate alınmamıştır. Raporlamaya katılan üye devlet sayısı her dönem daha da azalmıştır. 2007 yılında 32 ülke, 2011’de 24, 2015 ve 2019 yıllarında sadece 17 ülke istenilen başlıklar altında sorulara yanıt vermiştir. Raporun hazırlanması için bilgi gönderen 17 üye devletin bildirdiğine göre, Tavsiye Kararına ilişkin bazı alanlarda başarı sağlarken bazı alanlarda sorunlar devam etmektedir. Dil alanındaki engellerin azaltılmasına ilişkin çabalar yeterli düzeyde değildir. Daha az kişinin kullandığı, yerli dillerdeki bilgi ve enformasyona erişimin kolaylaştırılmasından ziyade dilsel azınlıklar, göçmenler ve mültecilerin de dahil olduğu vatandaşlar için ulusal ve egemen dillerin desteklenmesi ön plandadır. Teknolojik gelişmeler ışığında telif haklarına ilişkin yasal düzenlemeler hala sorun teşkil etmektedir. Bilgi İletişim Teknolojileri ve Medya ve Enformasyon Okuryazarlığı beceri ve kapasitelerini geliştirme ve açık erişim kullanımını dikkat çekmektedir. Eğitim, araştırma, bilim ve aynı zamanda e-yönetim,

18 1999-2009 yılları arasında UNESCO Genel Direktörü Japon Koichiro Matsuura’dır.

e-yönetişim ve dijital ekonomi alanında farklı düzeylerde gelişmeler kaydedilmektedir (Unesco Executive Board, 2019:1-6).

Sayısal Miras Korunması Şartı da benzer bir geçmişe sahiptir. Kavramların ve kapsamının net olarak açıklanmaması, dijital ortamdaki her şeyin sayısal miras kapsamında değerlendirilmesi bu şartı sorunlu hale sokmuştur (Alemdar, 2010:7). UNESCO, sayısal mirasın korunmasını desteklemek için işbirliğini, farkındalığı ve kapasite geliştirmeyi artırmak; standartlar, etik, yasal ve teknik yönergeler önermek; hükümetler arası ve sivil toplum örgütleri tarafından uygulamaları teşvik etmek şeklinde kendine bu konu ile de rol biçmiştir. Örgüt, sayısal mirasın korunması için çalışmalarına devam etmektedir.¹⁹

HİP'i destekleyen önemli adımlar, Enformasyon Toplumu İçin Dünya Zirvesi (WSIS) olarak bilinen ilki Cenevre'de (2003), ikincisi Tunus'ta (2005) yapılan uluslararası toplantılardır.²⁰ Bu toplantıları Birleşmiş Milletler adına Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) düzenlemiştir. İletişim politikaları artık Birleşmiş Milletlerin de doğrudan malıdır ve sadece UNESCO eliyle değil, ITU, Birleşmiş Milletlerin katkıları ile yürütülmektedir (Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi, 2008). Bunun basit bir tercih olduğunu düşünmek yanıltıcı olacaktır, UNESCO ve onun ilgi alanına giren eğitim, bilim, kültür ve iletişim konuları entelektüel bir sorgulama alanı değil, izlenen politikalara göre biçimlendirilmeye çalışılan pragmatik alanlar haline gelmiştir.

HİP'i izleyen dönemin en önemli metinleri Cenevre ve Tunus Zirve'lerinde kabul edilen ilke, eylem planları ve taahhüt metinleridir. Metinlerin, Milenyum Bildirgesi gibi temel metinlerin ilkelerini yansıttığını, öte yandan iletişime ilişkin bütün ana konulara da değindiğini belirtmek gerekir. Teknolojinin yarattığı değişim ve boyutlar, etiğe ilişkin temel sorunlar, özellikle dijital divide olarak bilinen sayısal uçurum²¹ sorunu ve bu uçurumun azaltılması için geliştirilecek politikalar ve internet yönetişimi ile ilgili sorunlar metinlerde yer almaktadır (Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi, 2008) Ama tekelleşme ve uluslararası şirketlerin yarattığı sorunlar bu metinlerde rastlanan konular değildir. MacBride Raporu ile bu metinler arasındaki fark da bu noktada kendini göstermektedir. Birincisi yani MacBride Raporu iletişimi bütün boyutlarıyla ele alırken ötekiler sadece teknoloji ve onun sağladığı olanaklardan yararlanma konularını vurgulamayı yeğlemektedirler (Alemdar, 2010:6-8).

Dünya Zirveleri, HİP'i tam olarak güçlendiremediği gibi HİP'e dönük eleştirilerin ortaya çıkmasına da yol açmıştır. Zirveler'deki tartışmalarda önem kazanan internetin yönetimi ve maliyeti bir bakıma HİP'te sıkıntı yaratabilecek hale gelmiştir. Tartışmalardan sonuç alınmamış olsa da 2005'den bu yana bu konular görüşülmeye devam edilmektedir. Kamuoyu artık iki nokta üzerinde düşünmektedir. İnternet olarak bilinen ve ABD

19 İnternet ortamında UNECO Digital Library sayfasından "preservation of digital heritage" taraması yapılmış ve yıl yıl dökümanlar hakkında bilgi alınabilmektedir.

20 Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi'nin amacı "bilgi toplumu için ortak bir vizyon ve anlayışın geliştirilmesi; hükümetlerin uluslararası kuruluşların, özel sektörün ve sivil toplumun uygulayacağı bir eylem planının ve ilkeler bildirgesinin kabul edilmesi ve herkes için bilgi toplumu hedefine ulaşmak üzere gerekli organizasyonların kurulması yönünde kesin adımların atılması şeklinde ortaya konmuştur (Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi, 2019).

21 Değişik coğrafi alanlarda sosyo-ekonomik koşullar bakımından farklılık gösteren ticari işletmeler ve bireylerin, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimindeki adaletsizliği tanımlamakta kullanılmaktadır (Seferoğlu v.d., 2008: 17-21).

tarafından yönetilen yeni medyanın farklı bir yönetim biçimine kavuşturulması gerekmez mi? Kuşkusuz ABD buna kesinlikle karşıdır ve yönetimin kendisinde değil, özel bir şirkette olduğunu vurgulamaktadır. Ama soru uluslararası camiada sorulmuştur ve sorgulaması sürecektir görünmektedir. İkinci önemli nokta özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu teknolojinin yaygınlaştırılabilmesi için maliyetlerin nasıl karşılanacağı konusudur.

UNESCO MacBride Raporu'nu uluslararası düzeyde tanınmış geniş bir komisyona hazırlatmıştı. Çalışmalar aylarca sürmüş, uzun toplantılar sonrasında oluşturulan metin yine UNESCO tarafından gözden geçirilmişti. Oysa bugün teknolojik gelişmenin dayattığı çıkarlar sadece bu çıkarları temsil eden güçler tarafından dayatılmakta, metinler nerede ne zaman ve kim tarafından hazırlandığı belli olmadan ve üzerinde yeterli düşünme fırsatı olmadan kabul edilmektedir. UNESCO'nun iletişime ilişkin gündeminde örneğin Türkiye'de önemli olarak nitelenen tekelleşme, çoğulculuk ve kamu yayıncılığı konularının yeterince yer aldığını söylemek zordur. Buna karşılık etik tartışmalarının yoğun olduğunun altı çizilmesi gerekir. Kuşkusuz etik küreselleşme döneminin gözde konularından biri haline gelmiştir, ancak iletişim alanında yaptırımı olmayan, kitle iletişimi alanını doğrudan düzenleme konusunda herhangi bir gücü olmayan bir konunun, örneğin tekelleşmeden çok daha ayrıntılı biçimde ele alındığını vurgulamak gerekir (Alemdar, 2010:8).

UNESCO'nun tarihsel süreç içerisinde geleneksel ve dijital medya dönemlerinde yürütmüş olduğu iletişim politikalarını inceledikten sonra Türkiye'nin 2016 yılına ait Küresel Bilgi Teknolojisi Raporu'nu inceleyerek anlattıklarımızı somutlaştırmaya çalışacağız.

Dünya Ekonomik Forumu tarafından 2001 yılından itibaren bilişim teknolojilerinin kalkınma dinamiklerini etkilediği varsayımı üzerinden bu teknolojilerin ülkedeki kullanımı performans analizi "Networked Readiness Index"²² (Ağyapılar İçinde Olmaya Hazırlık Endeksi- AHE) ile yapılmaktadır. 2016 Küresel Bilgi Teknolojileri Raporu'na²³ göre Türkiye, 2015 yılı AHE'ye göre 143 ülke arasında 48'inci sırada yer almaktadır.²⁴ Yer aldığı 48'inci sıra Türkiye'nin sorunlu başlıklarıyla beraber değerlendirilmelidir. Genel olarak ucuz ve sabit internet tarifesi, dijital yeterlilik ve bireysel kullanımlardaki artış olumlu özelliklerdir. Ancak bu olumlu özelliklerin karşısında düzenleyici alanlarda ve iş çevrelerindeki yetersizlikler ve hükümetin uluslararası iletişim teknolojileri vizyonunda ve desteğindeki azalmalar yer alır. Türkiye açısından olumsuz özellikler olumlu özelliklerin önüne geçmiş durumdadır. Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik etkiler ve özellikle problemleri sosyal sonuçlar burada etkilidir. Ancak tüm bunlara rağmen Türkiye kendi iş dünyası ve inovasyon çevresi açısından sıralamada ilk üçte yer almaktadır. Bu durum

22 Networked Readiness Index, Çevre Koşulları, Hazırlıklı Olma, Kullanım ve Yaratılan Etki olmak üzere dört kategori üzerinden değerlendirme yapmaktadır. Endeks, kategorilerin aldığı değerler üzerinden bilişim sektörü bağlamında ülkeler arasında karşılaştırma olanağı sağlarken aynı zamanda ülkenin kendi içindeki bilişim sektörüne ilişkin güçlü ve zayıf yönleri hakkında bilgiler vermektedir. AHE hesaplanırken 90 adet veri kullanılmaktadır (Karaata, 2013:1).

23 Küresel Bilgi Teknolojileri Raporu, (The Global Information Technology Report), Dünya Ekonomik Forumu'na Johnson Cornell University işbirliğinde sunulan rapordur. Türkiye de bu raporun hazırlanmasında Tüsiad ve Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu ile yer almıştır.

24 İlk rapor tarihi 2001 yılından beri Türkiye bu endekste yer almaktadır. 2001 yılında Türkiye 75 ülke arasından 41'inci sıradadır.

gelecek için umut vaat etmektedir (Global Report, 2016: 28).

Söz konusu endekste ülkelere, her başlıkta 1-7 arasında puan verilmektedir. Türkiye, 4.4 genel puanla 48'inci sırada yer almaktadır. Bununla birlikte zayıf karnını oluşturan alanlar siyasal ve düzenleyici çevre, iş çevrelerinin internet kullanımı ve ekonomik etkilerdir. Özellikle 3.2 puanla ekonomik etkiler bunlar arasında en düşük puan aldığı alandır. Bunun karşısında satın alım gücünde dünya sıralamasında ilk üçte yer almaktadır.

Endeks ayrı başlıklar altında her ülkenin ağ toplumuna hazırlık kriterlerini oluşturmuştur. Politik ve düzenleyici ortam başlığında Türkiye, kendi ortalamasının altında yer almaktadır. Yargı bağımsızlığında 3 tam puanla hem kendi ortalamasının oldukça altında hem de 139 ülkeden 107'inci sırayla dünya genelinde de sorunlu bir yerde durmaktadır. İkinci başlıkta yer alan gelişmiş teknolojilere ulaşma açısından Türkiye 5 puan ile 55'inci sıradadır. Bu sıralama dünya ortalamasının çok az üstündedir.

Hükümetin gelişmiş teknoloji ürünlerini tedarik etme oranındaki sırası 39'unculuktur ve kendi ortalamasının üzerindedir. Türkiye ağ toplumu için gerekli olan alt yapıyı belli oranda kurabilmiştir, diyebiliriz. Türkiye'nin nüfusunun yüzde 98'i mobil ağ sinyallerine ulaşabilir durumdadır. Bu oran ilk bakışta yüksek gibi gözükse de dünya genelindeki eğilimle beraber okunması gerekir. Bu orana sıralama açısından baktığımızda Türkiye 90. sırayla az gelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki sınırdaki sınırdaki yer almaktadır.

Türkiye'nin en güçlü olduğu alan finansman sağlamadır. İnternet ve telefon sektörlerinin rekabeti açısından yüksek bir orana sahiptir. Türkiye ağ toplumu için gerekli olan kaynaklara ve alt yapıya yatırım yapabilmiş, ağ toplumunu yaygınlaştırmayı hedefleyen ve bu doğrultuda karara alıcı mercilerin de istekli olduğu, yatırımlar yaptığı bir ülke pozisyonundadır. Ülkenin iletişim teknoloji pazarındaki rekabet oranının yüksek oluşu da bunun bir göstergesidir. Ancak tüm bu iletişim teknolojilerine yapılan yatırımın sonucunda Türkiye toplumu teknolojiyi kullanabilme ve üretebilme yeteneği açısından yeterli bir noktada bulunmakta mıdır? Yani kısaca Türkiye toplumu bir bütün olarak ağ toplumuna hazır ve entegre bir aşamaya gelmiş midir?

Bu sorulara şöyle açıklık getirebiliriz: Türkiye, toplumun teknolojik yetenekleri açısından dünya genelinde 69. sırada yer almaktadır. Kendi genel sıralamasının gerisindedir. Buradan çıkarılabilecek sonuç yapılan teknoloji transferlerinin ve yatırımlarının toplumda aynı düzeyde karşılığının olmadığıdır. Eğitim sisteminin kalitesi açısından Türkiye, Cezayir, Tunus gibi ülkelerin gerisindedir. Matematik ve bilim eğitiminde ise tablo daha da kötüdür. Türkiye bu alanda bazı sahra altı ülkelerin bile arkasındadır. Türkiye'nin bu konumu, okuma yazma ve eğitim ve öğretim gören nüfus oranının yüksekliğiyle (Türkiye dünya genelinde 13. sırada yer almaktadır) tezat oluşturmaktadır. Kısacası, eğitim oranı yüksekken, eğitim kalitesinin düşük olduğu göze çarpmaktadır.

Türkiye'nin iletişim teknolojilerinin kullanma ve üretme yeteneği konusundaki sorunlu konumu bireysel kullanımdaki kimi başlıklara yansımıştır. Hem mobil telefon kullanımında hem de internet kullanımında açık bir eşitsizlik göze çarpmaktadır. Türkiye nüfusunun yarısına yakını internet kullanamamakta yine benzer oranda evde bir bilgisayarı bulunmamaktadır. Yüzde 40'nın ise evde internet bağlantısı yoktur. Tüm bunlara karşın sosyal medya kullanımında 5.8 puanla üst sıralarda yer almaktadır.

Bu sonuçlar bize şunu göstermektedir ki, internet teknolojilerinin kullanımı, Türkiye'deki sınıfsal eşitsizlikleri, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri, kültürel ve sosyolojik dengesizlikleri birebir yansıtmaktadır. Türkiye toplumunun yarısından sadece biraz fazlası ağ toplumuna hazır görünmektedir. Ancak daha da önemli olan nokta, teknolojik üretim, teknoloji eğitimi, ağ toplumunun geleceğinde üreten olarak yer alma gibi konularda Türk toplumunu sorunlu bir gelecek beklemektedir. Tüm bu alanlar sorunluken Türkiye sosyal medya kullanımında ön plana çıkmaktadır. Teknolojiye katkıda bulunmada yetersizken onun tüketicisi/müşterisi olmada yüksek bir orana sahiptir.

Tablo 1 Türkiye Küresel Bilgi Teknolojisi Raporu, 2016.

Türkiye Küresel Bilgi Teknolojisi Raporu (2016)	Sıralama (139 ülke arasında)	Değer (1-7)
Ağyapılar İçinde Olmaya Hazırlık Endeksi 2016	48	4.4
1. Politik ve düzenleyici ortam	69	3.8
Kanun yapıcı unsurların üretkenliği	53	4.0
Bilişim teknolojileri hakkında kanunlar	48	4.3
Hukuki bağımsızlık- hukuk sisteminin bağımsızlığı	107	3.0
Uyuşmazlıkların çözümünde hukuki sistemin üretkenliği	76	3.5
Düzenlemelerin etkinleştirilmesinde hukuki sistemin üretkenliği	90	3.2
Fikri mülkiyetin korunması	82	3.7
Yazılım korsanlığı, yazılım yükleme yüzdesi	53	60
2. İş dünyası ve inovasyon ortamı	43	4.7
Güncel teknolojilere ulaşılabilirlik	55	5.0
Yüksek öğretime başvuru oranı	17	79.0
3. Alt Yapı ve Dijital İçerik	59	4.5
Nüfusun yüzdesi olarak mobil şebekelerin kapsama oranı	90	98.0
Uluslararası internet bant genişliği	61	42.9
4. Finansman Sağlama	2	6.9
Mobil telefon tarifeleri, satın alma gücü paritesi USD/dakika	22	0.1
Sabit genişbant internet tarifeleri, satın alma gücü paritesi USD/ay	17	19.1
İnternet ve telefon sektörü rekabet gücü endeksi (0-2 arası)	1	2.0
5. Yetenekler	69	5.0
Eğitim sisteminin kalitesi	92	3.3
Matematik ve fen bilimleri eğitiminin niteliği	103	3.3
Liselere başvuru oranı, %	13	114.6
Erişkinlerin okuma yazma oranı, %	50	95.0
6. Bireysel kullanım	65	4.3
Her bir 100 kişilik nüfus başına mobil telefon aboneliği	102	94.8
Her bir 100 kişilik nüfus başına internet kullanıcıları	67	51.0
Kişisel bilgisayar kullanan hane halkının yüzdesi	59	56
İnternete ulaşabilen hane halkının yüzdesi	51	60.2
Her bir 100 kişilik nüfus başına sabit geniş bant internet aboneliği	62	11.7
Her bir 100 kişilik nüfus başına mobil geniş bant internet aboneliği	69	42.7
Sanal sosyal ağların kullanımı	49	5.8

7. İşletmelerin Kullanımı	56	3.8
İnovasyon kapasitesi	83	3.8
Her bir milyon nüfus başına PCT patent başvuruları	40	9.0
Çalışanların eğitimine verilen önem	102	3.6
8. Kamunun kullanımı	57	4.1
Kamunun gelecek vizyonunda BİT' in yeri ve önemi	73	3.9
Kamu tarafından sunulan online hizmet endeksi (0-1)	53	0.56
9. Toplumsal etkiler	54	4.4
BİT'nin temel hizmetlere olan etkisi	46	4.7
Okullarda internete erişim olanağı	62	4.4
BİT'nin kullanımı ve kamunun üretkenliği ile ilişkisi	43	4.5
E-katılım endeksi (0-1)	64	0.49
10. Ekonomik etkiler	67	3.2
Bilgi yoğunluklu işler, % iş gücü	72	19.7

Türkiye'nin Küresel Bilgi Teknolojisi Raporu'nun dışında Türkiye İstatistik Kurumu'nun iletişim teknolojilerine ilişkin verilerine baktığımızda da benzer durumlarla karşı karşıya kalırız. TÜİK'in 2004-2018 Bilgi Toplumu İstatistiklerine göre bireylerin istikrarlı bir artış içinde bilgisayar ve internet kullandıkları saptandığında "Türkiye bir enformasyon ve ağ toplumuna dönüşüyor", "Her çocuğa bir tablet veriyoruz" söylemleri kolaylıkla üretilebilmektedir. Oysa söz konusu istatistikler bilişim ve enformasyon teknolojilerinin kullanımında sahiplik ve dijital yetenekler açısından incelendiğinde toplumsal cinsiyetten toplumsal statüye, yaşanan bölgeden, etnik kökene, sayısal uçurum bağlamında ciddi eşitsizliklerin var olduğu görülür (Binark, 2017:53).

Tablo 2'de 2017 ve 2018 yılına ait hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı'na bakıldığında yıldan yıla bilgisayar ve internet kullanımındaki artışı gözlemleyebiliyoruz. Bu tabloda dikkat çekici nokta bilgisayar ve internet kullanımında kadın ve erkek nüfus arasında kadın yurttaşların erkeklere oranla yaklaşık yüzde 20'lik bir farkla geride olduğudur.

Tablo 2 TÜİK, Hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2018

Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı					
Bilgisayar					
Toplam		Erkek		Kadın	
2017	2018	2017	2018	2017	2018
56.6	59.6	65.7	68.6	47.7	50.6
İnternet					
Toplam		Erkek		Kadın	
2017	2018	2017	2018	2017	2018
66.8	72.9	75.1	80.4	58.7	65.5

UNESCO, Bilgi ve İletişim Sektörü günümüzde “İletişim Gelişimi için Uluslararası Program” ve “ Herkes için İletişim Programı” ile birlikte 2015 yılından bu yana 2030 Bilgi ve İletişim Sektörü için Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini yürütmektedir. Bu hedeflere göre, kapsayıcı bilgi toplumları, yaratıcılık, teknik inovasyon ve bilgi gücünü birlikte inşa etmenin en ileri yoludur. Bilgi toplumu, barış ve sürdürülebilir kalkınma yeni alanına tüm insanları dahil edip eğitimden ekonomik refaha, sosyal kapsayıcılıktan çevre korumasına kadar pek çok alanda kalıcı ve olumlu etkilere ulaşma potansiyeline sahip olduğunu varsayar. İfade özgürlüğü yine bu hedeflerin olmazsa olmazıdır. Kalkınma gündemine vatandaşların katılımının teşviki ve demokrasi UNESCO’nun vazgeçilmez unsurudur. Gazetecilerin güvenliğini hukukun üstünlüğü için önemli olarak görür.²⁵

Sonuç

Günümüzde Batılı ülkelerin ve düne kadar ABD’nin iletişim politikalarının uluslararası sistemde yürütücülüğünü üstlenen kurum UNESCO’dur. UNESCO’nun 70 yıldan daha fazla süredir kendine biçtiği misyon ifade özgürlüğü, demokrasi, eşitlik, iletişim hakkı gibi önemli kavramlar üzerinden dönemin değişen koşullarına göre farklı politikalar üretip dünya barışının korunmasını sağlamaktır.

UNESCO, kuruluşunu izleyen yıllarda, dönemin ruhuna uygun olarak uluslararası iletişim politikalarında modernleşme paradigması temelinde politikalar üretti. 60’ların sonlarına kadar görünürde sorunsuz ilerleyen bu iletişim politikaları iki kutuplu dünya arasındaki çekişme ve Bağlantısızlar hareketinin muhalefetiyle birlikte çıkmaza girdi ve 70’li yılların sonunda ortaya çıkan MacBride Raporuyla paradigmanın başarısızlığı belgelenmiş oldu. İletişim alanında yeni dünya düzenini savunan MacBride Raporu UNESCO’nun hem iletişim alanındaki modernleşme çabalarının başarısızlığının itirafı hem de sorunların çözümü için bir reçeteydi.

2000’li yıllardan itibaren UNESCO büyük oranda yeni iletişim teknolojilerine odaklanarak misyonunu bu alanda da yerine getirmeye devam etmektedir. UNESCO, yeni iletişim teknolojilerini, sadece iletişim alanı içerisinde değil ilgilendiği diğer alanlarda da (kültür, eğitim, bilim, vb) desteklemek için politikalar geliştirmeye başlamıştır. Bu politikaların ulaşmak istediği nokta, toplumlar arasındaki enformasyon ve bilgiye olan erişimdeki eşitsizliklerin en az düzeye indirilmesi ve bu sayede evrensel düzeyde modern ve demokratik toplumların oluşması ve gelişmesini sağlamaktır.

UNESCO’nun yukarıda değinilen misyonuna ve bu doğrultudaki politikalarına rağmen unutulmaması gereken nokta iletişim aracının kendisinin en ilkelden en çağdaşına (kağıttan bilgisayara, cep telefonuna kadar) kadar verili olarak eşitlikçi ve demokratik bir yapıya yol açmadığıdır. Dahası, tüm alanlarda eşitsizliklerin sürdüğü toplumlarda iletişim teknolojilerine yönelen politikaların bu eşitsizlikleri daha da pekiştirdiği iddia edilebilir. Bu yönüyle demokrasinin güçlendirilmesi, eşitsizliklerin giderilmesi, toplumların kendi aralarındaki farklılıkların azaltılması yönünde iletişim alanı bir bağımsız değişken olarak düşünülemez.

25 http://www.unesco.org.tr/Pages/486/14?fbclid=IwAR01jhMiLsvy_EdsKYIPIV8pFzHNqhi9GbKwwSXiv_HR4h6HoIoCs_hlvQc (20.09.2019).

Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni isteklerinin üzerinden neredeyse yarım asra yakın bir süre geçmesine rağmen eşitsizlik hala tüm hızıyla ve artarak devam etmektedir. Dijital teknolojilerin geleneksel medyaya kıyasla daha fazla insana bilgiye ulaşma ve bilgiyi yayma imkanı sağladığına şüphe yoktur. Ancak bu sınırlı gelişme hedeflenen demokratik ilerlemeyi sağlamadığı gibi, toplumsal cinsiyet, etnik kimlik, sınıf ve bölgesel açıdan var olan eşitsizlikleri iletişim alanına taşımıştır.

Günümüzde iletişim teknolojilerinin üretilmesi, yaygınlığı, vatandaşların bu teknolojiden yararlanma biçimleri, bu teknolojileri kullanarak katma değer sağlama eğilimleri, politika üreticilerinin yeni iletişim teknolojilerinden yararlanma düzeyleri, halkın yeni medya aracılığıyla karar alma süreçlerine dahil olma seviyeleri, gazetecilerin bu araçlarla haber üretip yayma pratikleri, eğitim, adalet, güvenlik ve sağlık alanlarında dijital teknolojilerden faydalanma düzeyleri açısından hem toplumsal hem de ülkeler arasında eşitsizliğin mutlak olduğu bir tablo karşımızdadır.

Enformasyon toplumu, bilgi çağı ya da ağ toplumu kavramları her ne kadar kulağa hoş gelse de evrensel düzeyde böyle bir çağın var olduğunu söylemek güçtür. Bilişim teknolojilerinin hem teknolojik hem de içerik açısından üreticisi olan iletişim zengini ülkeler gücü elinde bulundurmakta ve sürecin denetimini de –uluslararası örgütler aracılığıyla- büyük ölçüde kontrol etmektedirler. Geleneksel medya döneminde olduğu gibi yeni medya teknolojileri döneminde de tek yönlü akış iletişim alanında devam etmektedir.

Kaynaklar

Alemdar, Korkmaz, (2010). “Giriş”, *UNESCO Kitle İletişim Bildirgeleri*, Ankara: Unesco Türkiye Milli Komisyonu, s. 1-10.

Alemdar, K. ve Erdoğan, İ., (2005). *Öteki Kuram*, Ankara: Erk Yayınevi.

Bianet(2019). <https://m.bianet.org/bianet/kultur/204076-abd-ve-israil-unesco-dan-ayrildi> Erişim tarihi: 20.05.2019.

Binark, Mutlu, (2017). “Yeni Medya Okuryazarlığı Tekno-Toplumsal Politikası Herkes için Neden Gerekli?” *Herkes için İletişim*, Unesco, s. 51-65.

Bir Çok Ses Tek Bir Dünya, (1993). Ankara: Türkiye Milli Komisyonu.

Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Ağ Toplumunun Yükselişi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çakır, Hatice. (2012). *Uluslararası İletişim Sistemindeki Dengesizlikler ve UNESCO'nun Üçüncü Dünya Ülkelerinde Çözüm Arayışları: Herkes İçin İletişim Politikası*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi (2019). (<http://www.bilgitoplumu.gov.tr/uluslararasi-calismalar/dunya-bilgi-toplumu-zirvesi/>) Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2019.

- Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi Nihai Dokümanlar (2008). Devlet Planlama Teşkilatı.
- Erdoğan, İrfan, (2000). *Kapitalizm, Kalkınma, Postmodernizm ve İletişim*, Ankara: Erk Yayınevi.
- Geray, Haluk, (1994). *Yeni İletişim Teknolojileri*, Ankara.
- Geray, Haluk, (2003). *İletişim ve Teknoloji*, Ankara: Ütopya.
- Haentzschel, Alexander, (2004). “Should Singapore rejoin the UNESCO?”, *Asia Europe Journal*, 2:549-556.
- Hamelink, J.Cees, (1997). *The Politics of World Communication*, London: Sage Publication.
- Hepkon, Zelihan, (2011). “Yeni İletişim Teknolojileri” Tartışmanılarının “Yeni” Olmayan Boyutu: Teknolojik Determinizm”, *İletişim ve Teknoloji Olanaklar, Uygulamalar ve Sınırlar*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları, s. 121-141.
- Herkes İçin İletişim, (2017) .*Unesco*.
- Karaata, S., Enver, (2012). *Dünya Ekonomik Forumu Tarafından Yayımlanan (Bilişim Sektörü Perspektifinden) Birbiriyle Bağlantılı Olmaya (Şebekeler/Ağlar İçinde Olmaya) Hazırlık Endeksi Hakkında Bilgi Notu Bankası*, Sabancı Üniversitesi. https://ref.sabanciuniv.edu/sites/ref.sabanciuniv.edu/files/not_skaraata_nre.pdf
- MacBride Sean ve diğerleri, (1993). *Bir Çok Ses Tek Dünya*, Ankara: UNESCO.
- Mattelart, Armand, (2012). *Bilgi Toplununun Tarihi*, Ankara: İletişim Yayınevi.
- Mattelart, A. ve Michele, (1998). *İletişim Kuramları Tarihi*, Ankara: İletişim Yayınevi.
- Metze-Mangold, Verena, (2008). “UNESCO Media Policy”, *Encyclopedia of Political Communication* (ed. Lynda Lee Kaid and Christina Holtz-Bacha), v.2, p.796-797.
- Nejad, M., N.ve Badii, N., (2000). “The Problems of Press Freedom in İran: From the Constitutional Revolution to the Islamic Revolution”, *Religion, Law and Freedom A Global Perspective* (ed. Joel Thierstein ve Yahya R. Kamalipour), London: Praeger Pub.
- Nordenstreng, Kaarle, (1984). *The Mass Media Declaration of Unesco*, Norwood, N.J. : Ablex Publishing Corporation.
- Postman, Neil, (1994). *Televizyon: Öldüren Eğlence*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Preston, W., Herman, S., E., ve Schiller, H., (1989). *Hope&Folly The United States and Unesco 1945-1985*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Ray, E. ve Schaap W., (1989). “Introduction” *Hope&Folly The United States and Unesco 1945-1985*, Minneapolis: University of Minnesota Press, s. xiii-xxv.

Seferoğlu, S. S., Avcı, Ü. ve Kalaycı, E., (2008). Sayısal uçurum: Türkiye'deki durum ve mücadelede uygulanabilecek politikalar. 25. Ulusal Bilişim Kurultayı, Bilişim'08 Bildiriler Kitabı (BTIE-2008), 17-21, Ankara: Türkiye Bilişim Derneği.

Tacar, Pulat, (1995). Ellinci Yılında UNESCO, Ankara: UNESCO.

The Global Information Technology Report , (2016) (ed. Silja Baller, Soumitra Dutta, Bruna Lanvin). http://www3.weforum.org/docs/GITR2016/WEF_GITR_Full_Report.pdf

Thussu, Daya Kishan, (2006). *International Communication Continuity and Change*, London: Hodder Education.

Timisi, Nilüfer, (2003). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*, Ankara: Dost Kitapevi.

Toffler, Alvin, (2008). *Üçüncü Dalga*, İstanbul: Koridor Yayıncılık.

Tokgöz, Oya, (2003). *Temel Gazetecilik*, Ankara, İmge.

Törenli, Nurcan, (2004). *Enformasyon Toplumu ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye*, Ankara: Bilim ve Sanat Kitapevi.

UNESCO Kitle İletişim Bildirgeleri, (2010). Ankara: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Türkiye Milli Komisyonu.

Unesco Executive Board, (2019).

Unesco (2019a). <https://en.unesco.org/programme/ipdc> Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2019.

Unesco (2019b). <https://en.unesco.org> Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2019.

Unesco (2019c). <https://en.unesco.org/youthmobile> Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2019.

Unesco (2019d). <https://en.unesco.org/programme/ifap> Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2019.

Unesco (2019e). <https://en.unesco.org/programme/ifap> Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2019.